

CYFARFOD	Pwyllgor Iaith
DYDDIAD	23 Ebrill 2024
TEITL	Adroddiad Adran Economi a Chymuned
PWRPAS	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad yr Adran i'r Polisi Iaith
AWDUR	Sioned E Williams, Pennaeth Economi a Chymuned

1 CEFNDIR

- 1.1 Paratowyd yr adroddiad hwn mewn ymateb i gais y Pwyllgor Iaith am wybodaeth am gyfraniad yr Adran Economi a Chymuned i bolisi iaith Cyngor Gwynedd. Mae'r adroddiad yn canolbwyntio ar gynnydd dros y flwyddyn diwethaf ac mae'r tabl wedi ei baratoi mewn ymateb i gwestiynau penodol y Pwyllgor. Mae enghreifftiau perthnasol o wasanaethau'r Adran hoffwn eu amlygu wedi cael eu cynnwys.

Cwestiwn 1. Hybu a hyrwyddo

Sut mae eich adran yn mynd y tu hwnt i gynnig gwasanaethau yn ddwyieithog ac yn cyfrannu at amcanion y strategaeth iaith sirol (pa weithgareddau a phrosiectau sydd wedi eu cynnal yn ystod y flwyddyn ddwytha sydd yn codi statws y Gymraeg a sicrhau cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gymuned)?

Mae strategaeth iaith y Cyngor yn gosod blaenoriaethau ar gyfer hybu'r Gymraeg mewn pum maes:

1. Iaith y teulu,
2. Iaith dysgu,
3. Iaith gwaith a gwasanaeth,
4. Iaith y gymuned
5. Ymchwil a Thechnoleg

Mae'r strategaeth gyfredol i'w gweld yma:

(<https://www.gwynedd.llyw.cymru/cy/Cyngor/Dogfennau-Cyngor/Strategaethau-a-pholisiau/Cynllun-iaith/Cynllun-Hybu'r-Gymraeg-yng-Ngwynedd-2018-2023.pdf>)

Datblygu'r Economi: Mae'r Gwasanaeth wedi cydweithio gyda partneriaid er mwyn cyflwyno cais i Llywodraeth Cymru i ariannu gwedd 2 o Rhaglen Arfor. Pwrpas rhaglen Arfor ydi cefnogi cymunedau sy'n gadarnleoedd y Gymraeg i ffynnu drwy ymyraethau economaidd. Mae 4 prif amcan:

- Creu cyfleoedd i pobl a teuluoedd ifanc (≤ 35 oed) aros neu i ddychwelyd i'w cymunedau cynhenid
- Creu cymunedau mentrus o fewn y fro Gymraeg
- Uchafu budd gweithgaredd drwy gydweithio
- Cryfhau hunaniaeth cymunedau sydd â dwysedd uchel o siaradwyr Gymraeg

Mae £11m wedi ei glustnodi i'w wario rhwng Ionawr 2023 a Mawrth 2025 ar becyn o brosiectau ac rydym wedi cytuno ar 5 prosiect i'w ariannu:

1. Llwyddo'n Lleol
2. Cymunedau Mentrus

3. Cronfa Her ARFOR
4. Cryfhau Hunaniaeth Cymunedau ARFOR
5. Dysgu o'r Rhaglen ARFOR

Mae'r Adran yn arwain y rhaglen ar draws Cyngor Gwynedd, Mon, Ceredigion a Sir Gâr a bydd gwerthusiad llawn o'r rhaglen ar gael ar ddiwedd y cyfnod i fesur effaith ar y cymunedau.

Cefnogi Busnes: Mae'r Gwasanaeth wedi ei gwneud yn ofynnol i unrhyw fusnes sydd yn derbyn cymorth ariannol ymrwymo i gwblhau asesiad o'u defnydd o'r Gymraeg ac i weithio tuag at sicrhau dynodiad 'Cynnig Cymraeg' Comisiynydd y Gymraeg. O ganlyniad, mae 79 busnes o Wynedd wedi cwblhau asesiad a 12 wedi sicrhau'r achrediad 'Cynnig Cymraeg' yn ystod 2023/24.

Twristiaeth, Marchnata a Digwyddiadau: Mae'r Gwasanaeth wedi lansio Cynllun Gwynedd ac Eryri 2035 sef Cynllun Economi Ymweld Cynaliadwy ar gyfer yr ardal ar y cyd gydag Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri. Un o'r egwyddorion sydd wedi eu cytuno arnynt yw 'Dathlu, Parchu a Gwarchod ein Cymunedau, Iaith, Diwylliant a Threftadaeth'. Bydd blaenoriaeth yn cael ei roi drwy'r Cynllun i hybu perchnogaeth leol ac i ddatblygu cyfleon i amlygu'r iaith Gymraeg, ein diwylliant a'n treftadaeth.

Mae'r Gwasanaeth yn cyd-weithio gyda Prifysgol Bangor i gynnal ymchwil penodol i geisio datblygu ffordd o fesur effaith twristiaeth ar y Gymraeg o fewn ardal beilot yn Nyffryn Ogwen. Fe allai'r gwaith yma arwain at ymchwil pellach yn ystod 2024.

Mae'r Gwasanaeth hefyd wedi cytuno ar fesurydd newydd, sef *'Canran o drigolion y Sir yn credu bod twristiaeth yn cael dylanwad cadarnhaol ar y Gymraeg a diwylliant Cymru'* fel bod modd ymateb i'r pryderon a chanfyddiadau drwy weithgareddau neu ymyraethau penodol. Mae modiwlau [Llysgennad Gwynedd](#) hefyd yn hybu ymwybyddiaeth am y Gymraeg, diwylliant a threftadaeth Gwynedd a bellach mae dros 300 o unigolion wedi cofrestru ar y cynllun.

Amgueddfeydd a'r Celfyddydau:

Mae'r Gwasanaeth Amgueddfeydd yn trefnu eu harddangosfeydd i gyd yn ddwyieithog ac yn darparu arlwy o weithgareddau yn y Gymraeg (a rhai dwyieithog hefyd). Mae gofod y caffi yn Storiell yn parhau fel hwb cymunedol gan gyd-weithio gyda Menter Iaith Bangor i gynnal sesiynau caffi babis yn ogystal a sesiynau i annog sgysiau dros banded yn anffurfiol rhwng siaradwyr Cymraeg a siaradwyr Cymraeg newydd.

Mae Celfyddydau Cymunedol Gwynedd yn parhau i ddarparu sesiynau'n ddwyieithog ar draws Gwynedd i annog creadigrwydd a llesiant cymunedau Gwynedd trwy'r celfyddydau. Trwy'r Grantiau SPF/Ffyniant Gyffredin a'r Grantiau Celfyddydau Cymunedol mae cefnogaeth yn cael ei roi i sefydliadau a chwmnïau diwylliannol Gwynedd gan gyrraedd pob rhan o'r sir a chynnig darpariaeth Gymraeg a dwyieithog.

Mewn gweithgareddau celf sydd yn cael eu harwain gan Artist sydd ddim yn siarad Cymraeg mae'r Gwasanaeth yn defnyddio cynorthwyr sydd yn siarad Cymraeg i gefnogi'r Artist i ddysgu, ac i roi gwasanaeth Cymraeg i'r mynychwyr a'r rhieni.

Yn y prosiect Crefft er Lles roedd cymysg o siaradwyr Cymraeg a Saesneg yn y gweithgareddau – ac roedd yr adborth yn bositif iawn am y cyfle yma i bobl ddysgu Cymraeg mewn awyrgylch ymlaciol a chefnogol.

Tirlun Llechi Gogledd Orllewin Cymru:

Mae'r Gymraeg yn thema llorweddol o fewn y Cynllun Rheoli ac yn derbyn sylw ym mhob cyfarfod o'r Bwrdd Partneriaeth. Mae trafodaethau wedi cymryd lle i adnabod cyfleon i fonitro unrhyw effeithiau allai ddeillio o brosiectau sy'n datblygu o'r dynodiad ar y Gymraeg trwy gydweithio efo Prifysgol Bangor ac mae trafodaethau'n parhau ar ymchwil dilynol.

Trwy brosiect LleNI LleCHI: Ein Safle Treftadaeth y Byd, Ein Balchder, Ein Dyfodol bydd cyfleoedd i hybu'r Gymraeg fel iaith gymunedol ar draws y bröydd llechi. Bydd adnoddau a gweithgareddau yn targedu dysgwyr a newydd ymddodiaid a sylw yn cael ei roi at ofalu am enwau llefydd a themau fel nad ydynt yn cael e colli. Bydd nifer fawr o ddigwyddiadau a gweithgareddau i godi ymwybyddiaeth o dreftadaeth llechi yn rhan o'r prosiect a bydd iaith a diwylliant y dyffrynnoedd llechi yn rhan annatod o'r hyn sy'n cael ei ddathlu a'i llwyfannu drwy'r cynllun.

Archifau Gwynedd: Mae'r Gwasanaeth Addysg Archifau ac Amgueddfeydd yn flaengar iawn ac yn darparu deunydd a gweithgareddau i ysgolion ar draws Gwynedd er mwyn iddynt ddeall yn well eu cymunedau, pwysigrwydd y Gymraeg a hunaniaeth lleol.

Llyfrgelloedd Gwynedd: Mae mwyafrif llethol o'r gweithgareddau i blant a theluoedd ac oedolion a gynhelir yn Llyfrgelloedd Gwynedd unai drwy'r Gymraeg yn unig neu gyda Chymraeg yn rhan ganolog ohonynt. Credwn mai trwy roi cyfle i bobl glywed a sgwrsio, a chymryd rhan trwy'r Gymraeg, y bydd y Gymraeg yn cael ei gweld fel iaith gymunedol, fyw.

Dyma un dyfyniad gan fynychwyr - "The story sessions are the only exposure I have to Welsh nursery rhymes and Welsh stories."

Yn sgil sylw lle bu i siaradwyr newydd ofyn i gael ymuno a sesiwn stori i blant er mwyn gwella eu sgiliau Cymraeg, rydym wedi cychwyn tri grwp Paned a Sgwrs i siaradwyr newydd yn ein Llyfrgelloedd, sef Llyfrgell Abermaw, Cricieth a Bethesda. Mae'r sesiynau hyn yn gyfle i gyflwyno deunyddiau ac adnoddau amrywiol sydd ar gael o'r llyfrgell, ac maent yn aml yn denu 6-12 mynychwr ar y tro. Mae grwp dysgwyr arall hefyd yn cwrdd yn Llyfrgell Nefyn.

Credwn fod gwerth neilltuol o gynnal sesiynau yng nghorff y Llyfrgell fel bod y cyhoedd yn cael clywed yr iaith yn cael ei defnyddio mewn ffordd naturiol ac arferol ac fel bod cyfle i bawb gymdeithasu a chynnal ei gilydd.

Trwy ein cynlluniau cydweithio gyda Chymdeithas y Deillion Gogledd Cymru a Y Lolfa, rydym yn gallu cynhyrchu adnoddau llyfrau llafar ac e-lyfrau llafar, a llyfrau print bras, trwy gyfrwng yr iaith Gymraeg, gyda'r adnoddau hyn ar gael yn Llyfrgelloedd Gwynedd a Llyfrgelloedd drwy Gymru. Trwy ein cydweithio ar lefel genedlaethol rydym yn sicrhau bydd rhyngwynebau Cymraeg yn ofyn hanfodol ym mhob tendr systemau a gwasanaethau digidol.

Rydym yn cydweithio gyda Cymraeg i Blant i gynnal sesiynau i blant a theluoedd mewn Llyfrgelloedd penodol ac mae'r cydweitho hwn yn un llwyddiannus dros ben.

Mae rhyngwyneb y rhan fwyaf o systemau ar gael yn Gymraeg yn cynnwys ein catalog ar lein, system hunanwasanaeth a Borrowbox.

Neuadd Dwyfor: Rydym yn datblygu rhaglen ehangach yn y theatr gyda'r pwyslais ar ddatblygu nosweithiau Cymraeg byw gyda bandiau ac artistiaid, megis Al Lewis a Cowbois Rhos Botwnnog.

Parhawn i annog ein timau staff i siarad Cymraeg gyda'i gilydd ac i asesu unrhyw anghenion neu gefnogaeth sydd ei angen arnynt i gyfathrebu'n naturiol gyda'i gilydd yn y Gymraeg.

Cwestiwn 2. Materion Polisi a Safonau

- i. Sgiliau iaith staff – nifer siaradwyr Cymraeg a dysgwyr o fewn yr adran (data diweddaraf Dynodiadau iaith).
- ii. Rhwystrau - oes yna unrhyw rwystrau i'ch gallu fel adran i gynnig gwasanaeth llawn yn y Gymraeg (h.y. gweithredu ar ofynion y Polisi iaith a Safonau'r Gymraeg)?
- iii. Canmoliaeth a Chwynion – rhowch wybodaeth am unrhyw ganmoliaeth neu gwynion mae'r adran wedi eu derbyn yn ystod y flwyddyn am wasanaethau Cymraeg/dwysieithog.

Sgiliau iaith Staff:

Roedd 93.7% o staff yr Adran wedi cwblhau pob asesiad iaith erbyn 1 Mawrth 2024, gyda 83.3% wedi cwblhau hunanasesiad yn unig. Roedd 14 aelod o staff heb gyflwyno hunanasesiad iaith ac mae hyn yn bennaf oherwydd eu bod unai yn benodiadau newydd, neu yn staff achlysurol rheng flaen sydd heb fynediad i systemau'r Cyngor. Oherwydd fod casglu gwybodaeth gan staff achlysurol a rheng flaen yn gallu bod yn her, byddwn yn canolbwyntio ar gasglu asesiadau ar gyfer y swyddogion hyn drwy reolwyr llinell er mwyn nodi os yw'r unigolion yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swyddi ai pheidio.

Mae'r asesiadau yn dangos fod 96.65% o staff yr Adran wedi cyrraedd dynodiadau iaith y swydd sydd yn gynydd o'r 93% adroddwyr arno yn 2023.

O'r 7 aelod o staff nad ydyn nhw yn cyrraedd dynodiadau iaith eu swydd, byddwn yn targedu'r unigolion hyn i ddilyn hyfforddiant iaith ac mae'r mater yma yn derbyn sylw.

Rhwystrau:

O ran y Gwasanaeth Amgueddfeydd a'r Celfyddydau, nid yw'n bosib bob tro i weithio gydag artistiaid sydd yn siaradwyr Cymraeg – os mai hyn yw'r achos, rydym yn eu cefnogi i gynnal y gweithgareddau gyda Cymhorthwyr sydd yn siaradwyr Cymraeg, ac yn rhoi cyfle i'r artistiaid sy'n siaradwyr newydd i ddefnyddio Cymraeg os ydyn nhw'n hyderus i wneud hynny. Mae yna gymorth trwy Cyngor Celfyddydau Cymraeg i artistiaid ddysgu Cymraeg ond efallai byddai'n syniad cynnig mwy o gymorth trwy Cyngor Gwynedd.

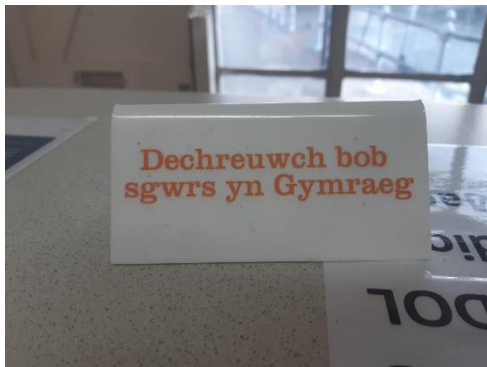
Mae hi'n her ar adegau i rannu gwybodaeth ar gyfryngau cymdeithasol sy'n berthnasol i'r celfyddydau yng Ngwynedd ond nad ydynt ar gael yn ddwyieithog.

Mae gallu'r Gwasanaeth hefyd i ddenu gwirfoddolwyr iaith Gymraeg neu siaradwyr newydd yn parhau i fod yn heriol ac rydym yn ystyried y dulliau gorau o fedru denu a rheoli gwirfoddolwyr i'r gwasanaeth.

Morwrol a Traethau: Roedd recriwtio nifer digonol o swyddogion tymhorol i reoli ein prif draethau yn broblemus iawn unwaith eto yn 2023, ac felly doedd dim dewis ond cyflogi nifer o swyddogion nad oedd yn cwrdd â gofynion iaith y swydd. Roedd hyn yn fwy o broblem yn ein cyrchfannau yn ne'r sir, megis Bermo a Tywyn.

Mae rhai swyddogion parhaol y gwasanaeth, oherwydd mai Saesneg yw eu hiaith gyntaf, yn parhau i siarad Saesneg gyda'i gilydd er ein hymdrechion i'w hannog a'u cymell i siarad Cymraeg. Mae'n anodd monitro'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle yn gyson ym mhob safle, ond mae'r mater yn cael sylw cyson gan y tim i atgoffa pob swyddog o'r disgyliadau.

Rydym yn annog pob cwsmer sy'n ymweld â'n swyddfeydd i gychwyn pob sgwrs yn Gymraeg - gweler y lluniau atodol.

Cwestiwn 3. Cyfleoedd Datblygu

Oes gennych chi syniadau am ffyrdd newydd y gallem ni fod yn hybu'r Gymraeg o fewn cymunedau'r sir – naill ai yn eich gwasanaethau eich hun neu drwy gydweithio gydag eraill?

Fe allai'r Gwasanaeth Amgueddfeydd a'r Celfyddydau gynnig gweithgareddau ehangach o fewn ein cymunedau i gefnogi llesiant, creadigrwydd, dealltwriaeth diwylliannol a sgiliau ieithyddol – ond mae her barhaol o sicrhau cyllid ychwanegol i fedru cyflawni'r gwaith yma a nid oes cyllideb graidd ar gael yn y Gwasanaeth i weithredu mwy na'r hyn a wneir. Rydym yn ceisio gwneud hyn yn ystod 2024 trwy gyllid Ffyniant Gyffredin (SPF) Llywodraeth y DU yn sgil penodi Swyddog Ymgysylltu a Dysgu.

Trwy brosiectau Safle Treftadaeth y Byd Tirlun Llechi Gogledd Orllewin Cymru mae cyfleon i hybu'r Gymraeg fel iaith gymunedol ar draws y broydd llechi. Bydd prosiectau sydd ar y gweill yn cynnig cyfleon i ni adeiladu ar y cyfleon hyn wrth i ni ddenu cyllid ychwanegol i gyflawni'r Cynllun Gweithredu a datblygu prosiect Cronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol.

Drwy ddefnyddio casgliadau'r Gwasanaeth gallai'r Gwasanaeth Archifau gynnig gweithgareddau yn ein cymunedau ac yn ein archifdai i hybu'r Gymraeg. Yn ddibynnol ar y weithgaredd gellir cyflawni hyn unai gyda staff y Gwasanaeth neu drwy gyd-weithio ag eraill – ond mae capasiti i weithredu'n gyfyngedig.